

Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας

No 19 (2024)

Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας

"Artificial Ignorance, Erudite Incoherence": The Method of Slavoj Žižek?

George N. Politis

doi: [10.12681/ethiki.39660](https://doi.org/10.12681/ethiki.39660)

To cite this article:

Politis, G. N. (2024). "Artificial Ignorance, Erudite Incoherence": The Method of Slavoj Žižek? . *Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας*, (19), 52–66. <https://doi.org/10.12681/ethiki.39660>

«Τεχνουργημένη άγνοια, πολυμαθής ασυναρτησία»: η μέθοδος του Σλάβοϊ Ζίζεκ;

ΓΙΩΡΓΟΣ Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ

Περίληψη: Προβεβλημένοι στοχαστές καλλιέργησαν μια «νέα φιλοσοφική» μέθοδο —η οποία κατ' ουσία δεν είναι ούτε νέα ούτε φιλοσοφική: Χρησιμοποιώντας ενδείξεις ή ασύνδετα μεταξύ τους στοιχεία, αξιολογώντας τη ζάλη ακατάσχετων παρεμβάσεων, μεταμφιέζοντας την επιθυμία σε επιστημονική γνώση, βαφτίζουν τις υποθέσεις τους συμπεράσματα. Κτίζοντας πάνω σε αυθαίρετους, αμετροεπίς ισχυρισμούς, διακινητές τέτοιων αντιλήψεων οδηγούνται στην αυτοεπιβεβαίωση της αρχικής τους παραδοχής. Συχνά, αυτό που εμφανίζεται ως αποδεδειγμένο συμπέρασμα δεν είναι παρά η αρχική υπόθεση, μασκαρεμένη με άλλα ρούχα. Η μέθοδος είναι κάθε άλλο παρά «νέα»: η προσφυγή στις σοφιστείες αποτελεί παιδική ασθένεια της φιλοσοφίας, προτού τη θεραπεύσει ο Σωκράτης. Κατόπιν, μάλιστα, της θεραπείας, αμφισβητείται κατά πόσο η ίδια αυτή προσέγγιση μπορεί να αποκληθεί «φιλοσοφική». Στο παρόν κείμενο διερευνάται η τυπολογία της μεθόδου που ακολουθεί ο Σλάβοϊ Ζίζεκ: εμφανίζει μία σχετικά εύλογη υπόθεση και —μέσω μιας πολύπλοκης αλληλουχίας ημι-αληθειών, αναληθειών και ψευδών— γενικεύει, οδηγώντας σταδιακά σε ένα ανυπόστατο ανορθολογικό συμπέρασμα.

Λέξεις-κλειδιά: Παραπλάνηση; Μεταμοντερνισμός; Σεξουαλικότητα; Λοκ; Καστοριάδης

I. Ανορθολογικές παραπλανήσεις

Η συστηματική αναζήτηση της αλήθειας αποτελεί μέλημα της φιλοσοφίας. Με τους δεδομένους περιορισμούς που θέτουν σε κάθε μεμονωμένο φιλόσοφο παράμετροι όπως η διανοητική ικανότητα, οι προκαταλήψεις, οι εμπειρίες κ.ά. Οι περισσότεροι φιλόσοφοι πρόθυμα αναγνωρίζουν ότι η «απόλυτη αλήθεια» είναι μάλλον εκτός της ανθρώπινης εμβέλειας. Ωστόσο, δεν προσχωρούν υποχρεωτικά σε έναν ακραίο σχετικισμό. Αναγνωρίζουν επί της αρχής ότι, σε σχέση με την *αλήθεια*, ένα επίπεδο αμφισβήτησης και σκεπτικισμού —που ποικίλει ανάμεσα σε φιλοσοφικές σχολές και ρεύματα— πρέπει να θεωρείται εύλογο.

Αυτή η παραδοχή δεν εμποδίζει την αναζήτηση μέρους ή διαφορετικών πτυχών της αλήθειας. Γράφει ο Έζον Λοκ ότι η αλήθεια είναι αντίθετη προς το ψεύδος, ότι μπορεί να βρεθεί, ότι αξίζει τον κόπο να αναζητηθεί και ότι «αυτή η αναζήτηση δεν είναι μόνο το πολυτιμότερο, αλλά το απολαυστικότερο πράγμα στον κόσμο».¹ Η φιλοσοφική αναζήτηση της αλήθειας έχει ανάγκη τον αποδεικτικό λόγο: αυτό το οποίο εμφανίζεται ως συμπέρασμα ενός συλλογισμού δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητο από τις προκείμενες του συλλογισμού. Αυτές οι αρχές θεωρούνταν, σε γενικές γραμμές, ευρύτερα παραδεκτές έως ότου το λεγόμενο μεταμοντέρνο ρεύμα τις αποκάλεσε υποτιμητικά «λογοκεντρισμό». Είναι γνωστό ότι, σε μια βιβλιοκρισία του γραμμένη το 1945, ο Α. Ι. Αίβερ επέκρινε το έργο του Σαρτρ *Το Είναι και το μηδέν*, υποστηρίζοντας ότι οι ισχυρισμοί του συγγραφέα δεν έχουν σχέση με τη λογική και βασίζονται σε κακοποίηση του ρήματος «είναι». Το βιβλίο «είναι κυριολεκτικά χωρίς κανένα νόημα», κατέληγε.² Η παντοτινά ακατανίκητη απάντηση του Σαρτρ ήταν «δεν τοποθετούμαι πάνω στο πλαίσιο της λογικής».³

Ο Μαρκ Άλλα υποστηρίζει ότι «ο ακαδημαϊκός μεταμοντερνισμός εμφανίζεται σε εφήμερα γνωστικά αντικείμενα όπως πολιτισμικές σπουδές, φεμινιστικές σπουδές, γκαϊή και λεσβιακές σπουδές, επιστημονικές σπουδές και μεταποικιακές σπουδές. Δανείζεται απόψεις ελεύθερα από τα (μεταφρασμένα) έργα των Ντερριντά, Φουκώ, Ντελέζ, Λυοτάρ, Μπωντριγιάρ, Κρίστεβα —και, σαν να μην ήταν αυτό αρκετό, αναζητεί έμπνευση στους Μπένγιαμιν, Αντόρνο και σε άλλα πρόσωπα της Σχολής της Φρανκφούρτης. Δοθείσης της αδυναμίας συναγωγής οιασδήποτε λογικής

τάξης σε ιδέες τόσο ανόμοιες μεταξύ τους, ο μεταμοντερνισμός είναι πλούσιος στο ύφος και φτωχός στο επιχείρημα. Αυτό που μοιάζει να συνέχει [το ρεύμα] είναι η πεποίθηση ότι η προώθηση αυτών των πολύ διαφορετικών στοχαστών με κάποιο τρόπο συνεισφέρει σε έναν κοινό απελευθερωτικό πολιτικό σκοπό, ο οποίος παραμένει ευσχήμως απροσδιόριστος.⁴

Βασικό τέχνασμα αυτών που —παραφράζοντας τη ρήση του Σοπενχάουερ για τον Χέγκελ και τη γερμανική γλώσσα— θα μπορούσαν να αποκληθούν ως *δυσσημιστές της φιλοσοφίας*, το οποίο εξυπηρετεί αυτού του είδους την παραπλάνηση, είναι η επινόηση αμφίσημων, στριφνών όρων που σκοπό έχουν να δυσχεράνουν την κατανόηση. Σχολές, ρεύματα και καριέρες κτίστηκαν πάνω σε μια άκαμπτη, ξύλινη γλώσσα που δεν λέει τίποτα για τίποτα, αλλά που στα χέρια επιτηδείων μετατρέπεται εύκολα σε γλώσσα από καουτσούκ⁵, ώστε πρακτικά μπορεί να πει τα πάντα. Μέσω αυτής της άκαμπτης όσο και ξεχειλωμένης γλώσσας, μπορείς εύκολα —με το ίδιο «επιχείρημα»— να υποστηρίξεις *ταυτόχρονα* δύο αντίθετες θέσεις.

Σύμφωνα με τον Κορνήλιο Καστοριάδη, πρόκειται για αντίληψη που εγκαινιάζεται με τον Σαρτρ: «λέω σήμερα άσπρο, αύριο μαύρο και, αν το επισημάνετε ή αν τολμήσετε να με ρωτήσετε πώς και γιατί, είστε λογοκριτής, τρομοκράτης, νοσταλγός της γυλιτίνας»⁶. Ένα απόσπασμα από το δοκίμιο του, *Οι σαλτιμπάνγκοι*, είναι αποκαλυπτικό της εκτίμησης που έτρεφε ο Έλληνας φιλόσοφος για τις κυρίαρχες τάσεις του γαλλικού μαρξισμού: «Και ακριβώς τότε [τέλος δεκαετίας του '50] γίνεται κυρίαρχη μόδα ο στρουκτουραλισμός [...] λέγονται κοτσάνες πάνω στο θάνατο του ανθρώπου, του υποκειμένου της ιστορίας κ.λπ., κενά λόγια περί «επιστημονικότητας» και «οικονομίας» (χωρίς να παραγάγει η μαρξο-αλτουσεριανή «επιστήμη» έστω και μία κουβέντα που να λέει κάτι για την πραγματική οικονομία) [...] καταγγέλλεται η ιδέα της αλλοτριώσης (δηλαδή της ετερονομίας) ως «γελιανή», [...] παρακάμπτεται συνεχώς το θέμα της γραφειοκρατίας και του σταλινισμού με τη νέτη σκέτη σιωπή ή με τον καταλογισμό των στρατοπέδων συγκέντρωσης στον «ανθρωπισμό» του Στάλιν πράγμα με το οποίο ο Αλτουσσέρ κατάφερε να ατιμαστεί περισσότερο από τον Αραγκόν· σημαντικό κατόρθωμα τουλάχιστον αυτό [...] Η ιστορία εκτόπισε, γελοιοποιώντας το στρουκτουραλισμό. Άγριες απεργίες στις βιομηχανικές χώρες: Μπέριλεϋ, μαζικά και «άτυπα» κινήματα στις ΗΠΑ [...] φοιτητικά κινήματα στην Ευρώπη, τέλος, Μάης '68. Ακόμη και με το μικροσκόπιο αν αναζητήσουμε έστω και μια φράση στους Σαρτρ, Λεβί-Στρος, Λακάν, Αλτουσσέρ, Φουκώ, Μπαρτ κ.λπ. που να σχετίζεται είτε με την προετοιμασία του Μάη είτε με την κατανόησή του έπειτα από το γεγονός, δεν πρόκειται να τη βρούμε. Οι διανοούμενοι μας μιλούν για να μην πουν τίποτα; Καθόλου. Μιλούν για να παραπλανούνται οι άνθρωποι»⁷.

Επί της ουσίας αυτό που δημιούργησε ο καταγιστικός βερμπαλισμός των τελευταίων δεκαετιών του περασμένου αιώνα ήταν ένα πλήθος παραλλασσουσών αληθειών. Προετοίμασε έτσι το έδαφος για την εδραίωση του οργουελιανού εφιάλτη του *double think*, τα *fake-news* και την *ακρωτική κουλτούρα* της σημερινής περιόδου.

Στην αυτοβιογραφία του, ο πρώην Πρόεδρος των Η.Π.Α. Μπαράκ Ομπάμα, αναφερόμενος στον λαϊκισμό, τις ασυναρτησίες και τις διαστρεβλώσεις της πραγματικότητας που αντιμετώπισε κατά την πρώτη του προεκλογική εκστρατεία προς τον Λευκό Οίκο, γράφει: «Αυτό ήταν [...] οιωνός για τα μελλούμενα [...] μια ζοφερή πραγματικότητα όπου η κομματική προσιόλληση και η πολιτική σκοπιμότητα θα απειλούσαν να αφανίσουν τα πάντα [...] κάθε τι που οι αισθήσεις, τα μάτια και τ' αυτιά σου, σου έλεγαν ότι είναι αληθινό»⁸. Ασφαλώς, ο ίδιος ο Ομπάμα θέλει να δείξει ότι τα «εναλλακτικά γεγονότα», η δημαγωγία και η παραποίηση που συνδέθηκαν με την ανάδειξη του διαδόχου του στην ηγεσία της υπερδύναμης δεν ήταν υπόθεση της στιγμής· προετοιμάστηκαν συστηματικά από τότε. Σήμερα, και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, καλλιεργείται ως πολιτικά ορθή πεποίθηση ότι οι επιχειρούμενοι βιασμοί της πραγματικότητας είναι αποκλειστική υπόθεση ενός άξεστου δεξιού *underground*: Το «δεξιό *underground*» είναι παρανοϊκό. Είναι όχλος. Το «αριστερό *underground*» είναι προβληματισμένο. Είναι λαός. Το «δεξιό *underground*» δεν έχει κοινωνικά αίτια. Το «αριστερό *underground*» είναι εύλογη κοινωνική αντίδραση. Όταν το «δεξιό *underground*» εκδηλώνεται πιο δραστικά, τότε πραγματοποιεί εισβολή. Όταν, αντιστοίχως,

το «αριστερό *underground*» ειδηλώνεται πιο δραστικά, τότε κάνει ακτιβισμό. Ο αριστερός λαϊκισμός παίρνει θετικό πρόσημο καθ' όσον εξυπηρετεί μια πολιτική κατάσταση που εξ ορισμού ορίζεται ως θετική.⁹ Ο δεξιός λαϊκισμός παίρνει αρνητικό πρόσημο καθ' όσον εξυπηρετεί μια πολιτική κατάσταση που εξ ορισμού ορίζεται ως αρνητική. Η εκλογή του πρώτου αφροαμερικανού Προέδρου των Η.Π.Α. συνιστά ιστορικό γεγονός. Η εκλογή του πρώτου Ινδού πρωθυπουργού στο Ηνωμένο Βασίλειο όχι. Η γυναικεία υποψηφιότητα για την Προεδρεία των Η.Π.Α είναι επίσης ιστορικό γεγονός. Η εκλογή γυναικίας Πρωθυπουργού στην Ιταλία όχι.

Εν τούτοις, αυτή η θέαση του κόσμου παραγνωρίζει μία συγκεκριμένη ιστορική πραγματικότητα: όπως επισημαίνει ο Σιρούτον, «η τρικυμιώδης παλίρροια της ανοησίας κυλάει ανάμεσα σε γερούς τοίχους που πάνω τους έχουν χαραχθεί ανεξίτηλα μηνύματα».¹⁰ Ό,τι κι αν πρεσβεύουν όσοι καλλιεργούν σήμερα τον επιθετικό ανορθολογισμό, το κάνουν πάνω στο έδαφος που μεθοδικά και σε βάθος δεκαετιών προετοίμασε ο ακαδημαϊκός μεταμοντερνισμός και οι πρώην-νέο-μετά σταλινικοί κήρυκές του. Χωρίς τον εθισμό στην επιτηδευμένη ασυναρτησία και το κατ' εξακολούθηση ασφυκτικό στρίμωγμα της πραγματικότητας στον προαποφασισμένο ερμηνευτικό κορσέ, η σημερινή ευδοκίμηση του ανορθολογισμού θα ήταν αδύνατη.

Μία από τις πιο διαδεδομένες τεχνικές παραπλάνησης είναι η ένθεση μίας γενικώς παραδεκτής αλήθειας ή μίας σχετικώς εύλογης υπόθεσης σε μια μπερδεμένη αλυσίδα, σε έναν καμβά ημι-αληθειών, αναληθειών και ψευδών. Διατηρώντας τη μορφή έλλογου επιχειρήματος, παραχαράσσοντας όμως το περιεχόμενό του, οι παραπλανητές κατευθύνουν σε μία εξυπηρετική θέση, που, παρ' ότι είναι ψευδής ή παράλογη, εμφανίζεται, δίκην πασιφανούς αληθείας, ως το μεγάλο συμπέρασμα του συλλογισμού.

II. Η εύλογη υπόθεση

Εάν αναζητούσαμε ένα υπόδειγμα αυτού του τρόπου έκφρασης, δύσκολα θα βρίσκαμε κάτι πιο πρόσφορο από το δοκίμιο «Σεξουαλικότητα στον ατομικό κόσμο» του Σλάβοι Ζίτσεκ. Σε αυτό ο συγγραφέας καταφέρει να συμπεριλάβει τον σταλινισμό, τη φροϋδική και λακανική ψυχανάλυση, τις σπουδές φύλου, τον Ντερριντά, την κριτική της λογοτεχνίας, τη Σχολή της Φρανκφούρτης και, ακολουθώντας το δημοφιλές τέχνασμα της γενίκευσης, να οδηγηθεί από μια σχετικά εύλογη υπόθεση σε ένα εντελώς παράλογο συμπέρασμα.

Ας δούμε πρώτα τη σχετικά εύλογη υπόθεση, που, παραποιημένη, θα χρησιμεύσει ως «απόδειξη» του συμπεράσματος. Στο κλασικό του έργο *Έρως και Πολιτισμός*, ο Χέρμπερτ Μαρκούζε ανέπτυξε μία φροϋδομαρξιστική θεώρηση, η οποία κατατείνει στην υπόθεση ότι ο πολιτισμός με την αέναη κατάπνιξη των ανθρωπινων ενστίκτων καταπνίγει και την προσπάθεια κατάκτησης της ελευθερίας και της ευτυχίας.

Για τον Φρόυντ, ο πολιτισμός είναι η μεθοδική θυσία της λίμπιντο¹¹. Αποδίδοντας επί το μαρξιστικότερο αυτήν την απόφαση, θα λέγαμε ότι η ιστορία του πολιτισμού εκλαμβάνεται ως η ιστορία της καταπίεσης του ερωτικού ενστίκτου. Επομένως, η εκ του αντιθέτου μείωση των κοινωνικών ελέγχων θα αντέστρεφε την πορεία της ιστορίας, αναδιοργανώνοντας τον σεξουαλισμό προς τα εγκαταλελειμμένα προ-πολιτιστικά στάδια. Με αυτόν τον τρόπο, θα αποδιοργάνωνε την καλλιεργούμενη διοχέτευση του σεξουαλισμού προς τη μονογαμική αναπαραγωγή και την παράλληλη απαγόρευση των μη αναπαραγωγικών σεξουαλικών πρακτικών.¹²

Υπ' αυτήν την έννοια, υποστηρίζει ο Μαρκούζε, αυτό που ονομάζεται «σεξουαλική διαστρόφη», δηλαδή κάθε σεξουαλική συμπεριφορά που δεν αποσκοπεί στην αναπαραγωγή του ανθρώπινου είδους, εκφράζει μία ενός είδους ανταρσία ενάντια στην υποταγή του σεξουαλισμού κάτω από την τάξη της αναπαραγωγής και τους θεσμούς που εγγυώνται αυτήν την τάξη.¹³ Η μη αναπαραγωγική σεξουαλική συμπεριφορά «συμβολίζει ότι χρειάστηκε να απωθηθεί, έτσι ώστε να επικρατήσει η καταπίεση»¹⁴. Με αυτούς τους όρους, η απόρριψη της διαιωνιστικής σεξουαλικής πράξης γίνεται αντιληπτή ως εξέγερση. Κατ' αναλογία, οι μη αναπαραγωγικές σεξουαλικές πρακτικές συστούν μιας μορφής επανάσταση ενάντια στο καταπιεστικό κατεστημένο.

Αυτές είναι ορισμένες από τις πολλές ενδιαφέρουσες σκέψεις που αναπτύσσονται στο *Έρωτας και Πολιτισμός*. Εντάσσονται —εάν δεν προσοικονομούν— στη σεξουαλική απελευθέρωση και το πνεύμα αμφισβήτησης της δεκαετίας του '50 και '60. Το 1955, όταν δημοσιεύεται το έργο του Μαρκούζε, η γενιά-μπτ έχει ήδη ξεχυθεί στους αμερικανικούς δρόμους: ο Τζακ Κέρουακ αναζητεί εκδότη για το μυθιστόρημα *Στο Δρόμο*, ο Άλλεν Γκίνσμπεργκ έχει ζήσει όσα θα αποδώσει στο ποίημα *Ουρλιαχτό*. Είναι η εποχή που τίθενται οι προϋποθέσεις για το ρεύμα της αντικουλτούρας και του κινήματος της δεκαετίας του '60.

Σε αυτό το εγχείρημα η συνεισφορά του Μαρκούζε είναι μεγάλη. Οι σκέψεις που αναπτύσσει έχουν κυρίως τον χαρακτήρα υπόθεσης —ο προσδιορισμός εδώ είναι διαπιστωτικός όχι αξιολογικός—, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι περιέχουν περισσότερα ή λιγότερα στοιχεία αλήθειας. Πράγματι, μπορούμε να κατανοήσουμε ότι η σεξουαλική μας συμπεριφορά θα ήταν διαφορετική και ασφαλώς πιο *ελεύθερη*, εάν δεν υπήρχαν κοινωνικές συμβάσεις να τη δεσμεύουν. Εφ' όσον η εγκλημασία, ο νόμος ή το έθος δεν απαγόρευαν σε κάθε άνδρα να *επιθυμήσει τη γυναίκα του πλησίον του*, αυτός θα μπορούσε να το πράξει ελεύθερα, χωρίς φόβους, αναστολές και ενοχές. Γενικότερα, και τα δύο φύλα, εάν δεν εμποδιζόνταν από έξωθεν και άνωθεν επιβεβλημένες δεσμεύσεις, θα μπορούσαν να εκφράσουν ελεύθερα τις σεξουαλικές τους επιθυμίες. Σε ό,τι αφορά στο μη αναπαραγωγικό σεξ, η απόλυτη ταύτιση της σεξουαλικής επιθυμίας με την αναπαραγωγή, είναι εύλογο ότι, μπορεί να συρρικνώσει και αφυδατώσει την ίδια την επιθυμία. Η απελευθέρωση της δημιουργικής φαντασίας για την απόλαυση του ερωτικού ενστίκτου, ανεξάρτητα από την πιθανότητα ή δυνατότητα αναπαραγωγής, φαίνεται ως *de facto* θετική προτροπή.

Παρ' όλ' αυτά, αν εξετάσουμε τις σκέψεις αυτές διεξοδικότερα, δεν είναι βέβαιο ότι θα συμφωνήσουμε καθολικά με τη γενίκευση των συμπερασμάτων στα οποία οδηγούν: Ας δεχθούμε ότι, στην ανάπτυξή του, ο πολιτισμός καταπιέζει τα ένστικτα, συμπεριλαμβανομένου και του ερωτικού ενστίκτου. Τι είναι όμως αυτό που *αποδεικνύει* ότι η ιστορία του πολιτισμού ανάγεται σε καταπίεση της λιμπιντο; Εφ' όσον αυτό συνέβαινε, τότε θα έπρεπε υποχρεωτικά, όσο πιο πίσω πηγαίναμε στον χρόνο, να βλέπαμε κοινωνίες τόσο περισσότερο ελεύθερες σεξουαλικά. Είναι αυτό ακριβές; Μπορούμε να φαντασθούμε ότι οι προγαμιαίες σχέσεις ή οι σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ εφήβων εν γνώσει των γονέων τους θα τύχαιναν μεγαλύτερης αποδοχής τη μεσαιωνική περίοδο απ' ό,τι σήμερα;

Δεν χωράει αμφιβολία ότι η γυναίκα έχει διαχρονικά καταπιεστεί και υποφέρει εξ αιτίας της μυϊκής της υστέρησης σε σχέση με τον άνδρα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι μπορούμε να διαβάσουμε την ιστορία του ανθρωπίνου είδους μονοδιάστατα ως *την ιστορία της καταπίεσης της γυναίκας*. Εκτός της γυναίκας έχουν διαχρονικά καταπιεστεί φτωχοί και αδύναμοι άνδρες. Έχουν επίσης καταπιεστεί και τα δύο φύλα εξ αιτίας του χρώματος του δέρματος, σωματικών αναπηριών, θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Αυτά τα στοιχεία *περιλαμβάνονται* στην ιστορία του ανθρωπίνου είδους. Από πού, όμως, συνάγεται το συμπέρασμα ότι η ιστορία *ανάγεται* σε αυτού του είδους την καταπίεση και, μάλιστα, σε μία μόνο από τις πτυχές της;

Η μελέτη της ιστορίας των σεξουαλικών ηθών δείχνει ότι διαφορετικές κοινωνίες, σε διαφορετικούς τόπους και χρόνους, ανέπτυξαν διαφορετικές σεξουαλικές συμπεριφορές και απόψεις σε σχέση με τι είναι δέον και τι είναι επιλήψιμο. Όταν οι Πατέρες της Εκκλησίας συνηγορούσαν υπέρ της σεξουαλικής αποχής, την ίδια εποχή στην Κίνα τα δόγματα του Ταό υποστήριζαν την αντίθετη άποψη, ενθαρρύνοντας τους άνδρες να έχουν όσο το δυνατόν περισσότερες επαφές με γυναίκες.¹⁵ Στις αρχές του Μεσαίωνα «θεολόγοι [...] αναγνώριζαν μόνο μία φυσική στάση σεξουαλικής επαφής» —οι άλλες κρίνονταν ως αφύσικες και τιμωρητές, επειδή θεωρούνταν ζώδεις.¹⁶ Αντιθέτως, γνωρίζουμε ότι η ινδική ερωτική τέχνη συνδέεται με αμέτρητες σχετικές παραλλαγές. Είναι ευνόητο ότι σε διαφορετικούς τόπους και χρόνους συνέβαιναν διαφορετικά πράγματα. Εν τούτοις, δεν διαπιστώνεται μία διαχρονικά φθίνουσα πορεία στον βαθμό της σεξουαλικής ελευθερίας. Επιπλέον, μόνον ότι αυτό συνήθως ξεχνιέται, η μέριμνα της σεξουαλικής ελευθερίας, αφορούσε κατά κανόνα μόνο στο ανδρικό φύλο.

Ας στραφούμε στο ακόμη πιο απομακρυσμένο παρελθόν, στις προπολιτισμικές εποχές, εκεί όπου η ανθρώπινη συμπεριφορά λειτουργούσε αποκλειστικά βάσει ενστίκτων και όχι νόμων, ηθών και κανόνων. Υπάρχει εχέγγυο ή έστω ισχυρή ένδειξη ότι *όλοι* οι άνθρωποι, *άνδρες και γυναίκες*, δυνατοί και αδύναμοι, διέθεταν την *ίδια* ελευθερία σεξουαλικής έκφρασης; Στις κοινωνίες των πιθήκων παρατηρούμε ότι είναι ο δυνατότερος πίθηκος της ομάδας αυτός που επιλέγει το θηλυκό με το οποίο θα έρθει σε επαφή. Τα θηλυκά δεν επιλέγουν, ενδεχομένως προκαλούν, αλλά δεν επιλέγουν. Τα δε αρσενικά με ασθενή μυϊκή δύναμη σπάνια έχουν αυτήν τη δυνατότητα. Γιατί να συνέβαινε κάτι διαφορετικό στις πρωτόγονες φυλές των ανθρώπων;

Στη σημερινή δυτική κοινωνία, η οποία, θεωρητικά τουλάχιστον, συνιστά το πιο προωθημένο εξελικτικό στάδιο του πολιτισμού, άρα θα έπρεπε να είναι αντίστοιχα και η πιο δεσμευτική, δεν είναι μόνον ο αρχηγός ελεύθερος να επιλέξει σύντροφο. Αντίθετα, *όλοι* οι άνθρωποι, *άνδρες και γυναίκες*, ανεξάρτητα από τη ρώμη ή την κοινωνικά προσδιορισμένη θέση τους, μπορούν να επιλέξουν σύντροφο και δυνάμει να αναπαραχθούν. Αυτή η δυνατότητα είναι παρούσα και συνιστά μία σεξουαλική κατάκτηση του πολιτισμού —με όλες τις συμβάσεις που αναμφίβολα επιβάλλει η κοινωνία, η οικονομική ανισότητα, οι αισθητικές αντιλήψεις, η οικογένεια, η θρησκεία, το Κράτος κ.ο.κ. Πιθανώς, το έργο του Μαρκουζε να διαδραμάτισε θετικό ρόλο σε αυτήν τη μεταβολή. Παρά ταύτα, ακόμη κι αν σταματούσαμε τον χρόνο πριν από τη δημοσίευση του έργου του, θα ήταν πάλι άστοχο να υποστηρίξουμε ότι μέχρι τότε ο βαθμός της σεξουαλικής ελευθερίας έφθινε συνεχώς επί χιλιετίες.

Σε σχέση με τις περιοριστικές συμβάσεις, ανακύπτει ένα εύλογο ερώτημα: είναι όλες οι συμβάσεις *κακές*, με την έννοια ότι στρέφονται ενάντια στον άνθρωπο; Τι είναι αυτό που εμπόδιζε τον αρχηγό της πρωτόγονης φυλής να βιάσει όποιον άνθρωπο επιθυμούσε; Τι μπορούσε να σταθεί εμπόδιο στη σεξουαλική διάθεση ενός τυράννου της αρχαϊκής εποχής, ενός μεσαιωνικού φεουδάρχη ή ενός τσιφλικά του 19ου αιώνα; Τίποτε. Σήμερα, όμως, υπάρχουν συμβάσεις. Δηλαδή περιορισμοί της σεξουαλικότητας που προστατεύουν όσους δεν συμμερίζονται το πάθος επίδοξων βιαστών τους. Θα αντιπροτείνει κάποιος ότι στο αρχικό σχήμα υπονοείται η συναίνεση, ως αναγκαία προϋπόθεση για την ερωτική πράξη. Εν τούτοις, η συναίνεση δεν συνάγεται ως προϊστορική προϋπόθεση. Απεναντίας, είναι και αυτή επίτευγμα του πολιτισμού με εύκολα αναγνωρίσιμες, αρνητικές συνέπειες στην ελεύθερη έκφραση των ενστίκτων του ισχυρού. Αλλά με ακόμη πιο εύκολα αναγνωρίσιμες, θετικές συνέπειες στην προστασία της ελευθερίας του ανίσχυρου.

Σε σχέση με το μη αναπαραγωγικό σεξ, η εικόνα ενός αυστηρά μονογαμικού ζευγαριού που προσέρχεται στη σεξουαλική πράξη, αποσκοπώντας μονοδιάστατα στην αναπαραγωγή, μοιάζει συντηρητική. Κατ' αντιστροφή, η εικόνα ανθρώπων που έχουν ελεύθερη σεξουαλική συμπεριφορά, με πρακτικές που αποκλείουν ή αδιαφορούν για την αναπαραγωγή, προσλαμβάνει έναν αντισυμβατικό και, υπ' αυτήν την έννοια, επαναστατικό χαρακτήρα.

Το πρώτο ερώτημα που εγείρεται εδώ, ανεξάρτητα από το ποια εικόνα επιλέγει ο καθένας ως *προτιμότερη*, είναι πώς αποδεικνύεται ότι η δεύτερη συμπεριφορά είναι πιο *φυσική* από την πρώτη; Γιατί να μη δεχθούμε ότι, αφού η γενική συμπεριφορά μας απηχεί κοινωνικές συμβάσεις, όπως διατρανώνουν μεταμοντέρνοι στοχαστές, είναι αυτές ακριβώς οι συμβάσεις που μας κάνουν *σήμερα στη Δύση* να βλέπουμε τη δεύτερη συμπεριφορά ως φυσική και την πρώτη ως αφύσικα καταναγκαστική; Σε σχέση μάλιστα με τον προσδιορισμό της φυσικής, ενστικτώδους τάσης, γιατί κρίνεται ως ασήμαντο γεγονός, ότι τα περισσότερα από τα ανώτερα θηλαστικά ερωτοτροπούν μόνον κατά την περίοδο της αναπαραγωγής και όχι ανεξάρτητα από αυτήν; Εφ' όσον αυτό είναι ακριβές, από πού συνάγεται ως *δεδομένο*, ότι η *φυσική* προδιάθεση του ανθρώπου είναι να έχει σεξουαλική συμπεριφορά ανεξάρτητη από την αναπαραγωγική επιθυμία; Δεν επιχειρείται εδώ η απόδειξη του αντίθετου ισχυρισμού· κάθε άλλο. Διατυπώνεται, ωστόσο, ο προβληματισμός σε σχέση με τον τρόπο κατά τον οποίο μία υπόθεση μετατρέπεται λεκτικά σε συμπέρασμα, χωρίς να έχει προηγηθεί η απόδειξή της.

Ένα δεύτερο ερώτημα εγείρεται σε σχέση με την επαναστατική ιδιότητα μιας σεξουαλικής συμπεριφοράς. Οι συμπεριφορές που ο Μαρκούζε ονομάζει *διαστροφές*, επειδή ξεφεύγουν από το συμβατικό χαρακτήρα της αναπαραγωγής, μπορούν να θεωρηθούν ως *αντισυμβατικές* σεξουαλικές συμπεριφορές (αν δεχθούμε τον αυθαίρετο χαρακτηρισμό *σύμβαση* ως προσδιορισμό της αναπαραγωγής). Γιατί, όμως, να θεωρηθούν *επαναστατικές* σεξουαλικές συμπεριφορές; Πώς φτάνουμε στο συμπέρασμα ότι οι μη αναπαραγωγικές σεξουαλικές πρακτικές είναι *επανάσταση* ενάντια στο κατεστημένο; Γιατί να μην είναι απλώς ενός είδους διαφοροποίηση από το σύνηθες ή από αυτό που, *αυθαιρέτως*, θεωρούμε ως σύνηθες;

Στο άκουσμα του όρου *μη αναπαραγωγικό σεξ*, η εικόνα που ενδεχομένως έρχεται συνειρμικά στον νου μπορεί να είναι αυτή δύο νέων που ερωτοτροπούν προσπαθώντας να αποφύγουν μία ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη. Σε αυτή τη σκηνή υπάρχει κάτι που *φαίνεται* ή και *είναι* γνήσιο και φυσικό. Γνωρίζοντας ότι θεσμοί όπως η οικογένεια, η θρησκεία, η εκπαίδευση έχουν προσπαθήσει από τα βάθη της ιστορίας να καταπνίξουν αυτήν τη συγκεκριμένη συμπεριφορά, μπορούμε να δούμε σε αυτή μία αντισυμβατική ή —ακόμη— και επαναστατική διάσταση. Παρ' όλ' αυτά, μη αναπαραγωγικό σεξ είναι και η επαφή ενός άνδρα και μιας γυναίκας μετά την κλιμακτήριο. Πού έγκειται η επαναστατικότητα αυτής της πρακτικής;

Η ομοφυλοφιλική σεξουαλική συμπεριφορά είναι εξ' ορισμού μη αναπαραγωγική και έχει όντως κατά καιρούς απαγορευθεί και διωχθεί. Παρά ταύτα, δεν έχουμε κανένα στοιχείο που να δείχνει ότι είναι μια συμπεριφορά που έχαιρε μεγαλύτερης εκτιμής όσο πιο πίσω πηγαίνουμε στον χρόνο και ήταν ο καταπιεστικός δυτικός πολιτισμός αυτός που τελικώς την έπληξε. Πολύ περισσότερο, παρ' ότι μπορούμε εύκολα να της αποδώσουμε τον χαρακτηρισμό *διαφορετική σεξουαλική συμπεριφορά*, δεν γίνεται αντιληπτό γιατί θα πρέπει να θεωρηθεί και *επαναστατική*. Χωρίς, μάλιστα, να παραγνωρίζουμε ότι δεν υπάρχει κάτι εγγενώς *καλό* στη διαφορετική ή αντισυμβατική σεξουαλική συμπεριφορά: η παιδοφιλία και η αιμομιξία είναι σίγουρα διαφορετικές από τις συνηθισμένες συμπεριφορές, είναι με έναν τρόπο και μη συμβατικές, αλλά αυτό δεν μας λέει κάτι θετικό γι' αυτές. Το διαφορετικό δεν είναι εξ' ορισμού ούτε καλό, ούτε καλύτερο από το σύνηθες.

Υπάρχουν διαφορετικές προτάσεις, πολύ πιο ριζοσπαστικές, οι οποίες όμως είναι ευκολότερο να υποστηριχθούν λογικά. Για παράδειγμα, μπορούμε να εστιάσουμε στο ζήτημα της μονογαμίας. Η υπόθεση ότι η μονογαμία είναι ο τρόπος που επινόησαν τα κράτη, ώστε να δεσμεύουν τους νέους άνδρες σε σχέσεις εξάρτησης, είναι ισχυρή. Ακόμη και στην περίπτωση που δεν μπορούμε να αποδείξουμε ότι αποτελεί καρπό συντονισμένου σχεδιασμού, μπορούμε να δεχθούμε ότι από την εποχή του Κάδμου αποτελεί θεσμό που εξυπηρετεί την κυριαρχία.

Πράγματι, οι μεγάλες επαναστάσεις της ιστορίας έγιναν από νέους, δυνατούς άνδρες που δεν είχαν τίποτα να χάσουν εκτός από τις αλυσίδες τους —όπως εύστοχα έθεσε ο Μαρκξ. Δεν έγιναν από πατέρες που συντηρούσαν πολυμελείς οικογένειες. Ως εκ τούτου, είναι έγκυρος ο ισχυρισμός ότι η μη μονογαμική ή αντιγαμική συμπεριφορά είναι, κατά έναν τρόπο, επαναστατική ή προτρέπει σε επαναστατική αλλαγή, επειδή ακριβώς αντίκειται στον θεσμό του γάμου. Έχει συνεπώς μία επαναστατική διάσταση, με την έννοια ότι επιζητεί την ανατροπή του υφισταμένου προτύπου. Αυτή η θέση είναι ταυτόχρονα και ριζοσπαστική και εύλογη. Δεν διακρίνεται όμως κάτι το αντίστοιχα επαναστατικό στην επιλογή σεξουαλικής στάσης ή στην ηλικία ή το φύλο του ερωτικού συντρόφου. Αντίθετα με αυτά, ομάδες πίεσης ομοφυλοφίλων απαίτησαν και έλαβαν πρόσβαση στο δικαίωμα του γάμου. Αντί, δηλαδή, να επιδιώκεται η αποδέσμευση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού από μία ξεπερασμένη, εξουσιαστική πρακτική, διεκδικείται το «δικαίωμα» μικρού μέρους του υπολοίπου πληθυσμού να προσχωρήσει σε αυτήν. Άραγε αυτή η αντίληψη είναι επαναστατική ή οπισθοδρομική;

Η επιστροφή σε έναν κόσμο χωρίς τους φραγμούς του πολιτισμού, με απελευθερωμένα τα αυθεντικά ανθρώπινα ένστικτα, μοιάζει γοητευτική προτροπή, ιδίως όταν προσεγγίζεται υπό το ψυχαναλυτικό πρίσμα. Ωστόσο, το αν αυτός ο κόσμος θα ήταν καλύτερος από τον δικό μας έχει να κάνει με το ποια εκδοχή της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας δεχόμαστε: Εφ' όσον γίνει δεκτή η το-

ποθέτηση του Χομπς, κατά την οποία ο άνθρωπος είναι ένα κακό και μοχθηρό ον, τότε η άρση των πολιτιστικών φραγμών θα οδηγούσε σε πόλεμο όλων εναντίον όλων. Οι αδύναμοι θα ήταν έρμαιο της βούλησης —αλλά και της σεξουαλικής επιθυμίας— των ισχυρών. Ο Καλλικλής, στον *Γοργία*, υποστηρίζει ότι οι αδύναμοι είναι εκείνοι οι οποίοι έπεισαν τους ισχυρούς να ιδρύσουν την αρχική πολιτεία.¹⁷ Για τον Καλλικλή, «η ηθική των α-δυνάμων δημιουργείται για να αποτρέψει τον τρόμο τον οποίο γεννά η δύναμη του υποκειμένου της δύναμης»¹⁸. Επομένως, αίροντας με άκριτο τρόπο τους φραγμούς του πολιτισμού, που όντως καταδυναστεύουν τα ένστικτα και απομακρύνουν τον άνθρωπο από την ευτυχία, ουσιαστικά απελευθερώνουμε τους δυνατούς και εγκαταλείπουμε τους αδύναμους στην τύχη.

Η ελευθερία της ζούγκλας είναι ευκαίρια, εάν το υποκείμενό της είναι ένα νεαρό και σφριγηλό αρσενικό λιοντάρι. Δεν ισχύει όμως το ίδιο για μια τραυματισμένη αντιλόπη. Άρα, η επιστροφή στον προ-πολιτισμικό άνθρωπο δεν αποτελεί λύση αφ' εαυτήν. Εφ' όσον γίνει δεκτή η τοποθέτηση για τη σύνδεση μεταξύ πολιτισμού και κατάπνιξης της λίμπιντο, θα έπρεπε να βρεθούν τρόποι, έτσι ώστε να κρατήσουμε από τον πολιτισμό τα στοιχεία εκείνα που προστατεύουν τον αδύναμο από τα ένστικτα όσων θέλουν να τον επιβουλεύουν και, παράλληλα, να γκρεμίσουμε μόνο τους φραγμούς που συγκεκριμένα παρεμποδίζουν τη λίμπιντο.

Ο Μαρκιούζε αντιλαμβάνεται το πρόβλημα, γι' αυτό διανοίγει μία κατεύθυνση επίλυσής του μέσω μιας ιδιότυπης σύνδεσης έρωτα και εργασίας. Συνεχίζει την προσπάθειά του στο μεταγενέστερο έργο του *Μονοδιάστατος άνθρωπος*, χωρίς, ωστόσο, να το επιλύει. Αρκείται σε μια σημαντική προσπάθεια ανάδειξης των λόγων εξ αιτίας των οποίων η δυνατότητα ύπαρξης μιας ελεύθερης, έλλογης και ευτυχισμένης κοινωνίας δεν δόθηκε ποτέ.

Το νόημα αυτών των σκέψεων του Μαρκιούζε, εντός του πλαισίου της διάδοχης δεκαετίας του '60, όταν αναπτύχθηκε η αντισύλληψη, ιδίως το γυναικείο χάπι, οι ελεύθερες σεξουαλικές σχέσεις, το κίνημα των χίππυς και της ροκ, ο ερωτισμός της δεκαετίας του '70, πριν από την τρομακτική επέλαση του AIDS, μπορεί να κατανοηθεί ως προτροπή σε αλλαγή ή και επανάσταση στη σεξουαλική συμπεριφορά. Υπ' αυτήν την έννοια, παρέχοντας και έναν ισχυρό συμβολισμό, είναι σε θέση να συνεισφέρει στο αίτημα της απόλαυσης μεγαλύτερου βαθμού ελευθερίας και ευτυχίας. Αν, ωστόσο, ληφθεί κατά φιλοσοφική κυριολεξία, αντιμετωπίζει προβλήματα.

Και εδώ εμφανίζεται στη σκηνή ο Ζίζεκ. Στο μόλις έξι σελίδων κείμενο «Σεξουαλικότητα στον ατομικό κόσμο», που περιλαμβάνεται στο έργο του *Βία, έξι λόξοι στοχασμοί*, ο Ζίζεκ ακολουθεί την τεχνική της παρέμβασης και κατορθώνει να συναρθρώσει όλα τα μεταμοντέρνα τοπόσημα, σκέψεις που φυσιολογικά νοηματοδοτούνται μόνο σε διαφορετικά πεδία, για να γενικεύσει πατώντας πάνω στην εύλογη υπόθεση του Μαρκιούζε, έτσι ώστε, παραχαράσσοντάς τη, να οδηγήσει σε κάτι που μοιάζει με συμπέρασμα.

III. Η παράλογη γενίκευση

Το κείμενο του Ζίζεκ αρχίζει ως εξής: «Τι είδους σεξουαλικότητα ταιριάζει σε αυτό το σύμπαν; Στις 6/8/2006 διοργανώθηκε στο Λονδίνο ο πρώτος «μαραθώνιος αναντισμού» [ως μέρος των εκδηλώσεων ενός Εθνικού Μήνα Αναντισμού]... ένα συλλογικό γεγονός κατά το οποίο εκατοντάδες άνδρες και γυναίκες εκτέλεσαν την πράξη της [...] αυτοϊκανοποίησης για φιλανθρωπικούς σκοπούς [...] προσπάθησαν να επιστήσουν την προσοχή σε αυτή την τόσο συνηθισμένη, φυσιολογική και ασφαλή μορφή σεξουαλικής δραστηριότητας και να διαλύσουν την ντροπή και τα ταμπού που εξακολουθούν να την περιβάλλουν».¹⁹

Στη συνέχεια, ο Ζίζεκ παραθέτει σχετικό απόσπασμα της Δρος Κάρολ Κουήν, η οποία, όπως ενήμερώνει ο ίδιος, εξηγεί αυτήν την πρωτοβουλία της *Good Vibrations*, μιας εταιρείας σεξουαλικής υγείας που συνδιοργάνωσε τη σχετική εκδήλωση. «Ζούμε σε μια κοινωνία η οποία περιορίζει [...] τη σεξουαλική έκφραση και καταδικάζει την επιζήτηση της καθαρής απόλαυσης ως εγωιστική και παιδαριώδη. Πολλοί [...] θεωρούν ότι είναι απαλλαγμένοι από σεξουαλικές αναστολές, [αλλά] έχουν απλώς ξανα-

γράφει την εξίσωση “το σεξ είναι καλό μόνο αν εμπεριέχει την τεινοποίηση” με τη μορφή “το σεξ είναι καλό μόνο αν εμπεριέχει δύο ανθρώπους που αγαπιούνται...”.²⁰

Και για να μη μείνει αμφιβολία ότι όσα λέγονται εδώ έλκουν την καταβολή τους από τη μαρκουζική αυθεντία, δηλώνει ο Ζίτσεκ ότι «ο αυνανισμός μπορεί να είναι [...] ριζοσπαστική πράξη και η κουλτούρα που καταπνίγει τον αυνανισμό ίσως καταπνίγει και πολλές άλλες ατομικές ελευθερίες»²¹. Ανακαλώντας τον φροϋδομαρξισμό προσθέτει: «Ο Φρόντ είχε... αντιληφθεί τη σύνδεση ανάμεσα στον ναρκισσισμό και στην εμπύθιση σε ένα πλήθος, που αποδίδεται προσφυέστατα από την καλιφορνέζικη φράση “να μοιραστούμε μια εμπειρία» [share the experience]».²²

Συνεπώς, γίνεται, εξ αρχής σαφές ότι όσα θα υποστηρίξει ο Ζίτσεκ στη συνέχεια συνδέονται: (α) με μία ειδική επιστήμονα και (β) έναν οργανισμό υγείας. Επομένως διαθέτουν μία εγκυρότητα, πολλών δε μάλλον αφού (γ) απηχούν την εύλογη υπόθεση του αναγνωρισμένου έργου *Έρωτας και πολιτισμός*.

Η διεξοδικότερη ανάλυση αυτών των παραμέτρων καταδεικνύει ότι ο μανδύας της σοβαρότητας έχει εγκαταλείψει το επιχείρημα του στοχαστή της Λιουμπλιάνας. Το πρώτο δείγμα αυτής της τροπής εμφανίζεται με τη διαπίστωση ότι η σεξολόγος Δρ. Κουήν είναι πράγματι συνεργάτις του *Good Vibrations*, παρ’ όλ’ αυτά, όπως φαίνεται στον σχετικό ιστότοπο, η ομώνυμη εταιρεία ασχολείται θεωρητικώς με τη σεξουαλική υγεία, εν τούτοις, το πρακτικό ενδιαφέρον της εστιάζεται κυρίως στην πώληση «ερωτικών ειδών, παιχνιδιών και βοηθημάτων». Μάλιστα, το 2006, δύο χρόνια πριν από τη συγγραφή του πονήματος του Ζίτσεκ, ο ετήσιος κύκλος εργασιών της έφτανε τα 11.9 εκατομμύρια δολάρια.²³

Με μια γρήγορη διαδικτυακή αναζήτηση μαθαίνουμε επιπροσθέτως ότι η Δρ. Κουήν, έλαβε το διδακτορικό της από ένα μη αναγνωρισμένο «νιστιτούτο» της Καλιφόρνιας: οι περισσότεροι από τους διδάσκοντες στο «LASHS», πριν από την απαγόρευση της λειτουργίας του το 2014, είχαν λάβει τα πτυχία τους από τον ίδιο φορέα.²⁴ Η Δρ. Κουήν, εκτός από βασική συνεργάτις της εταιρείας, είναι επίσης μέλος παγανιστικής θρησκείας που ονομάζεται *Wicca*.²⁵

Πρόκειται για μια δυϊστική θρησκεία που λατρεύει δύο θεότητες, έναν Θεό και μία Θεά. Ιδρύθηκε το 1954 από τον Τζέραλντ Γκάρντνερ. Έναν Βρετανό, συνταξιούχο δημόσιο υπάλληλο, μάγο και ερασιτέχνη αρχαιολόγο, ο οποίος κατηγορήθηκε μεταξύ άλλων για μαύρη μαγεία, σατανισμό κ.ά., ενώ παρουσιαζόταν ψευδώς ως Διδάκτωρ Φιλοσοφίας και Λογοτεχνίας δύο Πανεπιστημίων²⁶. Ανάμεσα στους εμπνευστές του υπήρξε, ο διαβόητος μυστικιστής και, επίσης, κατηγορηθείς για σατανισμό Άλαστair Κράουλυ.²⁷ Αυτές οι ενδιαφέρουσες πληροφορίες που αφορούν στα (α) και (β), οι οποίες μάλλον δεν προσθέτουν ιδιαίτερο κύρος στα υποστηριζόμενα, απουσιάζουν βεβαίως από το κείμενο του Ζίτσεκ.

Σε σχέση με το (γ), η παρακολούθηση του λόγου του Ζίτσεκ δείχνει το χάσμα μεταξύ αυτών που υποστήριξε ο Μαρκούζε και αυτών που υποστηρίζει ο ίδιος. Κατά τον Ζίτσεκ η ιδεολογική στάση στην οποία βασίζεται η ιδέα του μαραθώνιου αυνανισμού «...χαρακτηρίζεται από μια αντίφαση ανάμεσα στη μορφή και στο περιεχόμενό της: οικοδομεί μια συλλογικότητα από άτομα τα οποία είναι έτοιμα να μοιραστούν με άλλους τον σολιψιστικό εγωτισμό της ανόητης απόλαυσής τους. Ωστόσο, αυτή η αντίφαση είναι περισσότερο φαινομενική παρά πραγματική».²⁸ Η σύντομη ανάλυση του συγγραφέα κλείνει με δύο διαπιστώσεις:

Σύμφωνα με την πρώτη, «Γεγονότα όπως ο μαραθώνιος αυνανισμού σηματοδοτούν το τέλος της αιδούς με την πραγματική της έννοια. Αυτό ακριβώς καθιστά τον μαραθώνιο αυνανισμού μια από τις σαφέστερες ενδείξεις της κατάστασής μας σήμερα, μιας ιδεολογίας στην οποία στηρίζεται η προσωπική εμπειρία τον εαυτού μας».²⁹

Σύμφωνα με τη δεύτερη, «ο αυνανισμός, ο οποίος οικοδομεί μια συλλογικότητα από άτομα τα οποία είναι πρόθυμα να μοιραστούν τον σολιψισμό της ανόητης κατά μόνας απόλαυσής τους, είναι η μορφή σεξουαλικότητας που ταιριάζει απόλυτα σε αυτές τις νέες συντεταγμένες του κυβερνοχώρου».³⁰

Ο Ζίτσεκ μοιάζει να μην παίρνει σαφή θέση αναφορικά με τα τεκταινόμενα. Ωστόσο, θα υπέθετε κανείς από τα συμφραζόμενα ότι «το τέλος της αιδούς» αποτιμάται θετικά, άρα θετική θα είναι και η αποτίμηση του μαραθωνίου. Αντίστροφα, ο χαρακτηρισμός «ανόητη κατά μόνας απόλαυση» θα υπέθετε κανείς ότι δηλώνει αρνητική αποτίμηση.

Η αναγκαία επίκληση ομογάλακτων μετασταλινικών στοχαστών προς ενίσχυση των υποστηριζομένων στρέφει τον Ζίτσεκ στην κατεύθυνση του Αλέν Μπαντιού. Ο Μπαντιού έχει μείνει στην ιστορία μεταξύ άλλων και για την απόφανση «υπάρχει μόνο ένας μεγάλος φιλόσοφος στην εποχή μας, ο Μάο Τσε Τουνγκ». ³¹ Ο θαυμαστής του Μεγάλου Φιλοσόφου-Τιμονιέρη «αναπτύσσει την έννοια των “ατονικών” κόσμων —monde atone— από τους οποίους λείπει η παρέμβαση ενός Κυρίου-Σημαινόντος που θα επιβάλει μια τάξη με νόημα στη συγκεκριμένη πολλαπλότητα της πραγματικότητας. Τι είναι ένα Κύριο Σημαινόν;...» ³².

Δύσκολα μπορεί να επιλέξει ο αναγνώστης εάν ο Μπαντιού εχθρεύεται περισσότερο τη σαφήνεια ή τη συνέπεια. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ίδιος δεν διακρίνει κάποια αντίφαση στο να τάσσεται το 1979 με τους Κόκκινους Χμερ και —χωρίς εν τω μεταξύ να μετατοπιστεί— το 2014 να αναπολεί τον στρατηγό Σαρλ ντε Γιωλ. ³³ Θεωρεί εύλογη τη σύνθεση μεταξύ ιστορικού υλισμού και πλατωνικού ιδεαλισμού και μπορεί να εκτιμά παράλληλα τόσο τον Καντ όσο και τον Πολ Ποτ. Όσοι διακρίνουν μία διόλου αμελητέα απόσταση ανάμεσα στα σημαινόντα «Καντ» και «Πολ Ποτ», τέτοια που δυσχεραίνει την αναζήτηση χονδρικής ή έστω συμβολικής μεταξύ τους σύνδεσης, θα παρηγορηθούν μαθαίνοντας ότι για τον Ζίτσεκ ο «Λακιάν συλλαμβάνει τον μαρκήσιο ντε Σαντ ως την αλήθεια του Καντ». ³⁴ Επομένως, ο Ζίτσεκ και ο Μπαντιού μπορούν να πορεύονται μαζί ως Διόσκουροι της μεταμοντέρνας αντίληψης που μετεωρίζεται ανάμεσα στο «όλα ταιριάζουν» και το «ό,τι να 'ναι».

Στη συνέχεια, ο Ζίτσεκ δοκιμάζει να δώσει μια συνοπτική απάντηση στο ερώτημα *Τι είναι ένα Κύριο Σημαινόν;*, κάνοντας αναφορές στους Τσώρτσιλ και Κένεντυ. Εν τούτοις, αισθάνεται την ανάγκη να παραπέμψει για ακόμη βαθύτερη διαύγηση της έννοιας σε ένα κείμενο του Ζακ Λακιάν. Εκεί, ο παλιός μαθητής του Αλέξανδρου Κοζέβ, από τον οποίο, σύμφωνα με μία κριτική, «διδάχθηκε όχι απλώς μία εκδοχή του Χέγκελ, αλλά και τις τεχνικές της αποπλάνησης και της διανοητικής υποδούλωσης» ³⁵, αναφέρεται ενδελεχώς στον όρο.

Όσοι μελέτησαν στο παρελθόν έργα γερμανικής φιλοσοφίας, μεταφρασμένα με άτεχνο τρόπο σε κακές ελληνικές εκδόσεις, θα θυμούνται ότι συχνά παγιδεύονταν σε διανοητικά αδιέξοδα που εκ των υστέρων μάθαιναν ότι οφείλονταν στην παράλειψη προτάσεων, παραγράφων ή και σελίδων του πρωτοτύπου, που για ανεξήγητο λόγο αγνόησαν οι μεταφραστές. Θα ήλπιζε κανείς ότι κάτι ανάλογο συμβαίνει με πολλά κείμενα μεταμοντέρνων στοχαστών. Παρ' όλ' αυτά, αν τους ακούσει να μιλούν, θα διαπιστώσει ότι ανάλογα χάσματα χαρακτηρίζουν και τον προφορικό τους λόγο. Πρόκειται δηλαδή για μια εγγενή ασάφεια, η δημιουργικότητα της οποίας —στην ηπιότερη περίπτωση— αμφισβητείται.

Η «αποσαφήνιση» του Ζίτσεκ στο ζήτημα του *Κυρίου-Σημαινόντος* επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό: «ένα θεμελιακό χαρακτηριστικό του μετανεωτερικού κόσμου...είναι ότι προσπαθεί να απαλλαγεί από... τη μεσολάβηση του διευθετούντος Κυρίου-Σημαινόντος· η πολυπλοκότητα του κόσμου πρέπει να διατρανωθεί στον απόλυτο βαθμό. Κάθε Κύριο-Σημαινόν το οποίο αποσκοπεί να επιβάλει κάποια τάξη σε αυτήν πρέπει να αποδομηθεί, να διαλυθεί: «Η σύγχρονη απολογητική υπέρ της “πολυπλοκότητας” του κόσμου [...] στην πραγματικότητα δεν είναι τίποτε άλλο από μια γενικευμένη επιθυμία για ατονικότητα» ³⁶.

Η αναφορά στον Μπαντιού εμπλουτίζεται από την παραπομπή σε ένα άλλο προσφιλές αντικείμενο του ακαδημαϊκού μοντερνισμού, τις λεγόμενες «σπουδές φύλου». Επεξηγεί, ως εκ τούτου, ο Ζίτσεκ ότι «το άριστο παράδειγμα ενός τέτοιου “ατονικού κόσμου” που παραθέτει ο Μπαντιού είναι η πολιτικώς ορθή εικόνα της σεξουαλικότητας, όπως προάγεται από τις “σπουδές του φύλου”, χαρακτηριζόμενη από την έμμονη απόρριψη της δυαδικής λογικής: αυτός ο κόσμος είναι ένας κόσμος λεπτών αποχρώσεων, ένας κόσμος πολλαπλών σεξουαλικών πρακτικών, που δεν ανέχεται καμιά

απόφαση, καμιά περίπτωση των Δύο, καμιά αξιολογική χρήση, με την εμφανικά νιτσεική έννοια του όρου».³⁷

Το επόμενο μεταμοντέρνο ακαδημαϊκό πεδίο που υπολείπεται να προσπελασθεί είναι αυτό της κριτικής της λογοτεχνίας —ό,τι ο Σιρούτον ειρωνευόταν ευσχήμως ως *φιλολογία της φιλολογίας περί φιλολογίας*³⁸. Κάνει κι αυτό την εμφάνισή του στις τελευταίες σελίδες του δοκιμίου, όταν ο Ζίτσεκ στρέφεται στον Μισέλ Ουελμπέκ. Επισημαίνει ότι «τα μυθιστορήματα του Ουελμπέκ παρουσιάζουν ενδιαφέρον σε αυτό το πλαίσιο. Ο Ουελμπέκ δημιουργεί ατέλειωτες παραλλαγές πάνω στο μοτίβο της αποτυχίας του συμβάντος της αγάπης στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες». Το κείμενο θα ήταν βεβαίως ημιτελές, εάν έλειπε ένας αναγκαιός κεραινός προς τον καπιταλισμό και το φιλελεύθερο υπόδειγμα που εκ προοιμίου συνιστά τη ρίζα όλων των δεινών. Τον βρίσκουμε, επομένως, στον επίλογο:

«Αυτή είναι η σκοτεινή πλευρά της “σεξουαλικής απελευθέρωσης” της δεκαετίας του ’60: η πλήρης εμπορευματοποίηση της σεξουαλικότητας. Ο Ουελμπέκ περιγράφει το επόμενο πρωί της Σεξουαλικής Επανάστασης, τη στειρότητα ενός σύμπαντος που διέπεται από την υπερεγωτική προσαγή “Απόλαυσε”. Ολόκληρο το έργο [...] εστιάζεται στην αντινομία ανάμεσα στην αγάπη και στη σεξουαλικότητα: το σεξ είναι μια απόλυτη αναγκαιότητα, το να το απαρνηθείς ισοδυναμεί με τον χειρότερο μαρασμό, οπότε η αγάπη δεν μπορεί να ανθήσει χωρίς σεξ· συγχρόνως, όμως, η αγάπη είναι ανέφικτη ακριβώς εξαιτίας του σεξ: το σεξ, το οποίο επικρατεί ως η επιτομή της κυριαρχίας του ύστερου καπιταλισμού, έχει κηλιδώσει ανεξίτηλα τις ανθρώπινες σχέσεις, μετατρέποντάς τις σε αναπόφευκτες αναπαραγωγές του αποικτηνωτικού χαρακτήρα της φιλελεύθερης κοινωνίας, έχει, ουσιαστικά, καταστρέψει την αγάπη».³⁹

Παραδόξως, αυτή η παράγραφος, ανεξαρτήτως περιεχομένου, μοιάζει να έχει μια ορισμένη συνοχή, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά στους βασικούς κανόνες της γραμματικής και του συντακτικού. Γι’ αυτό απαιτείται η καταφυγή στον Ντερριντά, έτσι ώστε να αποφευχθεί κάθε πιθανότητα εξαγωγής νοήματος. Με αυτήν ολοκληρώνει το κείμενό του ο Ζίτσεκ: «Το σεξ συνεπώς είναι, για να το θέσουμε με όρους του Ντερριντά, συγχρόνως η συνθήκη του εφικτού και του ανέφικτου της αγάπης».⁴⁰

Η καταπληκτική αυτή περίοδος δεν μπορεί να μας πει απολύτως τίποτα για το πως αποτιμά ο συγγραφέας το φαινόμενο το οποίο εξέτασε στις προηγούμενες σελίδες: Αν δηλαδή η μορφή σεξουαλικότητας την οποία περιγράφει είναι ένα είδος ανοησίας, θεραπείας ή επανάστασης: Να μας εξηγήσει αν το κείμενο του Ζίτσεκ αποτελεί ελεγεία ή καταγγελία της συγκεκριμένης πρακτικής. Από τα συμφραζόμενα, υποθέτουμε, ότι ο Ζίτσεκ, στηριζόμενος στην αντίληψη ότι το μη αναπαραγωγικό σεξ είναι επαναστατική πράξη, αφήνει να υπονοηθεί, ότι ο ίδιος ανάγει τον αυνανισμό σε επανάσταση. Μάλλον.

Υπ’ αυτήν την έννοια, θα μπορούσε ενδεχομένως να αναγνωρισθεί η επαναστατική συμβολή του Χιου Χέφνερ, ιδρυτή του περιοδικού *Playboy*. Εδώ γεννιέται ένα πλήθος ερωτημάτων: Γιατί, τότε, πολλοί από όσους θαυμάζουν τον Ζίτσεκ κατήγγειλαν τον Χέφνερ, τον αδιαμφισβήτητο αρχηγέτη του κινήματος, ως άνθρωπο που εμπορευματοποίησε το γυναικείο σώμα;⁴¹ Μήπως αυτό συμβαίνει επειδή η εμπορευματοποίηση της σεξουαλικότητας και του γυναικείου σώματος κατατάσσονται στην καταγγελλόμενη ως *σκοτεινή πλευρά της σεξουαλικής απελευθέρωσης*; Άραγε, τα 11.9 εκατομμύρια δολάρια ετήσιος τζίρος της εταιρείας *Good Vibrations* από πωλήσεις ερωτικών ειδών δεν αποτελούν και αυτά μέρος της ίδιας εμπορευματοποίησης ή πρέπει να λογίζονται απλώς ως το αναγκαίο κακό της σεξουαλικής απελευθέρωσης και υγείας; Κάτι σαν τον *κατά τι* μεγαλύτερο αριθμό εκατομμυρίων, αναφερόμενο βεβαίως σε νεκρούς ανθρώπους, που εκτιμώνται ως τα αναγκαία θύματα της ταχύρρυθμης, πενταετούς «κολλεκτιβοποίησης», «αποικουλακοποίησης» και εκβιομηχάνισης που επέβαλε ο Ιωσήφ Στάλιν στην Ε.Σ.Σ.Δ;⁴²

Με την αναφορά στον «αποικτηνωτικό χαρακτήρα του φιλελευθερισμού» υπονοείται από τον Ζίτσεκ ότι στις χώρες του αντιπάλου δέοντος, που συνιστούσε ο υπαρκτός σοσιαλισμός, το σεξ, πιθανώς, δεν είχε καταστρέψει την αγάπη; Μήπως γι’ αυτό δεν δημιουργήθηκε σε αυτές τις χώρες

πρακτική (τι άλλος;) βιομηχανία ερωτικών ειδών; Μήπως επειδή εκεί ξεχειλίζει τόσο η αγάπη, όσο και το σεξ, άρα δεν υπήρχε λόγος, *casus* και για την πρακτική του αυνανισμού, άρα και για τη σχετική βιομηχανία βοηθημάτων; Μήπως αυτά τα ενδεχόμενα μάς παραπέμπουν διά της τεθλασμένης σε μία παραποιημένη μαρξουζική θεωρία πλαστών αναγκών του καπιταλισμού, αυτών που εντέχνως γεννά το κεφάλαιο, για να στήσει έπειτα πάνω τους μια βιομηχανία διαιώνισης της ανισότητας; Ή —ακόμη ακριβέστερα και μεταμοντερνικότερα— της «ριζικής ανισότητας», δηλαδή της λευκής υπεροχής, της βίας εναντίον των γυναικών, των κουήρ και των τρανς, όπως θα έλεγε και η Τζούντιθ Μπάτλερ;

Ενδεχομένως η απάντηση στα ερωτήματα να βρίσκεται στη ρήξη των λεγόμενων «Φεμινιστικών Πολέμων» της δεκαετίας του '70 και του '80, που είχαν ως αντικείμενο τον θετικό ή αρνητικό κοινωνικό ρόλο της πορνογραφίας.⁴³ Η Κουήν είναι ενεργό μέλος του ρεύματος που ονομάζεται *Sex-positive feminism* και υποστηρίζει την πλήρη σεξουαλική ελευθερία ως καταστατικό στοιχείο της γυναικείας ελευθερίας. Το ρεύμα βρίσκεται σε ρήξη με τις πιο δημοφιλείς φεμινιστικές αντιλήψεις, αυτές που αντιτίθενται στην πορνογραφία, τις οποίες κατηγορεί ως *Sex-negative feminism*. Σχετικός είναι και ο νεολογισμός *absexual*, τον οποίο εισηγήθηκε η Κουήν και περιγράφει όσους και όσες βρίσκουν διέγερση στην απομάκρυνση από τον ερωτισμό ή την ηθικολογική εναντίωση σε αυτόν. Σε αυτήν την κατηγορία συντηρητικοί αναχρονιστές εναγκαλίζονται φιλελεύθερους δικαιωματιστές.

Φαίνεται, ως εκ τούτου, πιθανό, ο Ζίτσεκ να προσεγγίζει την πορνογραφία από τη θετική πλευρά, κάτι το οποίο μάλλον δεν έχουν καταλάβει όλοι οι αναγνώστες του. Αν, όμως, ισχύει αυτή η εκδοχή, αν δηλαδή ο αυνανισμός συνιστά, όντως, επανάσταση και η πορνογραφία είναι το όχημά του —κάτι αντίστοιχο του κόμματος της εργατικής τάξης, για τη μαρξική-λενινική εκδοχή—, τότε γιατί ο Ζίτσεκ καταφεύγει δύο φορές στο μικρό κείμενό του στον όρο «ανόητη απόλαυση», για να περιγράψει την, κατά δική του ομολογία, «επαναστατική» σεξουαλική συμπεριφορά; Πώς μπορεί να κρίνεται *ταυτόχρονα* η ίδια πράξη ως ανόητη, ριζοσπαστική και θεραπευτική;

Τι από τα δύο —ή τα *τρία*— συμβαίνει; Ένας μόνο τρόπος, ο οποίος δεν δηλώνεται, αλλά εξυπνοείται από τον Ζίτσεκ, φαίνεται ικανός να υπερκεράσει την αντίφαση: να δεχθούμε ότι πρόκειται για ανόητη απόλαυση, αποικειστικά και μόνο στην περίπτωση κατά την οποία ο αυνανισμός πραγματοποιείται κατά μόνας. Εφ' όσον θεθεί αυτή η συνθήκη, διά της οποίας απομακρύνεται ως έναν βαθμό η επαναστατική χροιά του έργου του Χέφνερ, τότε θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι τα ευεργετικά αποτελέσματα της περιγραφόμενης συμπεριφοράς εμφανίζονται αποικειστικά στον ομαδικό αυνανισμό; Αυτό —φαίνεται— να είναι το συμπέρασμα ή η ενός είδους «φιλοσοφική προτροπή» του δοκιμίου.

Το γεγονός, βεβαίως, ότι ο Ζίτσεκ δεν προτίθεται να μας αποκαλύψει ευθαρσώς τα συμπεράσματά του, πολλώ δε μάλλον να αναπτύξει πραγματικά επιχειρήματα που να οδηγούν σε αυτά, δεν πρέπει να ξενίζει. Ο Ντεριντά έχει ήδη δηλώσει ότι η γριφώδης ανάπτυξη, που καταλήγει σε χρησμούς, δεν είναι απλώς ηθελημένη αλλά σκοπούμενη: «Αυτό που επιχειρώ, μέσω της ουδετεροποίησης της επικοινωνίας, θέσεων και σταθερότητας της ικανοποίησης, μέσω μιας μικροδομής σημασιών, είναι να προκαλέσω όχι μόνο στον αναγνώστη, αλλά στον καθένα, έναν νέο τρόπο ή ένα νέο σοκ στο σώμα, που ανοίγει έναν νέο χώρο εμπειρίας. Αυτό, ίσως, εξηγεί την αντίδραση ορισμένων αναγνωστών, όταν λένε ότι στο τέλος δεν εξάγεται συμπέρασμα, είναι πολύ περιπεπλεγμένο, δεν γνωρίζουμε εάν τάσσετε υπέρ ή εναντίον του Νίτσε, ποια είναι η θέση σας για το γυναικείο ζήτημα...».⁴⁴

Πρόκειται για την ανενδοίαστη ομολογία της πόζας, της ιερογλυφικής έκφρασης που περιέεται για στυλ ή θεωρείται υποχρεωτική, ούτως ώστε να αποδοθούν τα τόσο περίπλοκα νοήματα, που μόνο μια ελίτ από βαθύνοες στοχαστές και οι θαυμαστές τους κατανοούν. Ενώ, αντίθετα, όσοι μιλούν και γράφουν με σαφήνεια και χρησιμοποιούν το παλιμοδίτικο σχήμα *υποκείμενο-ρήμα-αντικείμενο* υποτίθεται ότι το κάνουν επειδή δεν μπορούν να κατανοήσουν τη βαθιά, εσωτερική αλήθεια των πραγμάτων. Κατά κανόνα συμβαίνει το αντίθετο: όσοι χρησιμοποιούν περίπλοκους εσωτερικούς κώδικες για να αποδώσουν τις σκέψεις τους είτε δεν έχουν καταλάβει ούτε οι ι-

διοι τι ακριβώς θέλουν να πουν είτε επιδιώκουν να συσκοτίσουν τις σκέψεις τους, ούτως ώστε αυτές να μην καταπέσουν από τη λογική ανεπάρκειά τους.

IV. Παλιά σοφίσματα, «νέες αλήθειες»

Η κακή χρήση της γλώσσας διαστρεβλώνει την αντιληπτική μας δυνατότητα. Καθιστά τον άνθρωπο τρωτό και ανίκανο να αντιμετωπίσει προσπάθειες παραπλάνησης, εξαπάτησης και χειραγώγησης. Όταν ο λόγος είναι δημιουργικός, ασκείται δηλαδή ως *θέση*, οφείλει να πείθει για το νόημά του. Όταν, όμως, ο λόγος ασκείται ως *αντίθεση*, δηλαδή ως άρνηση, ως κριτική υφισταμένης θέσης, αυτό δεν απαιτείται. Αντιθέτως, αυτό που εξυπηρετεί την κριτική είναι να μην μπορεί να αποδειχθεί ότι έχει άδικο. Εφ' όσον κτίζεις μια θέση, η σαφήνεια και η πειθώ είναι αναγκαίες προϋποθέσεις για την επιτυχία του εγχειρήματος. Αν, τουναντίον, σκοπός είναι η *κριτική για την κριτική*, δεν απαιτείται σαφήνεια· αρκεί να μην μπορεί να αποδειχθεί ότι η κριτική δεν ευσταθεί. Όσο περισσότερο κόπο καταβάλλει ένας φιλόσοφος, για να αποσαφηνίσει τη θέση του, τόσο περισσότερο διευκολύνει τον «φιλόσοφο» που με μεγάλωστομες ασάφειες υποστηρίζει κάτι το οποίο να μην αποδεικνύεται ότι είναι έτσι, αλλά, εντελώς θεωρητικά, θα μπορούσε *ίσως* να ήταν έτσι. Βαφτίζοντας κάθε θέση «κοινωνική κατασκευή», εξομοιώνεται το γνήσιο με το πλαστό, η αλήθεια με το ψεύδος. Βαφτίζοντας κάθε θεωρία, διατύπωση, ταυτολογία, ανοησία ως «αφήγηση», εξομοιώνεται ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης και ο Καντ με τον Μπαντιού, τον Ζίτσελ και την Μπάτλερ.

Η χρήση όρων με πολλαπλή σημασία, χωρίς αυστηρά καθορισμένο μονοσήμαντο περιεχόμενο, έχει στηλιτευθεί από τον Καστοριάδη, ήδη από το πρώτο του δημοσιευμένο κείμενο στο μέσον της δεκαετίας του 1940.⁴⁵ Το ίδιο σοφιστικό τέχνασμα αναδεικνύει αιώνες νωρίτερα ο Λοκ: «Κι ένας άνθρωπος, στους λογαριασμούς του με κάποιον άλλον, μπορεί εξ ίσου τίμια να κάνει και τα νούμερα να αντιπροσωπεύουν διαφορετικά σύνολα μονάδων κάθε φορά: ας πούμε, ο χαρκακτήρας τρία [3] να θεωρείται μερικές φορές τρία, μερικές φορές τέσσερα και μερικές φορές οκτώ, είναι το ίδιο όταν σε μια ομιλία ή επιχειρηματολογία κάνουν την ίδια λέξη να αντιπροσωπεύει διαφορετικές συλλογές απλών ιδεών [...] Κι όμως σε επιχειρηματολογίες και πολυμαθείς συζητήσεις, αυτού του είδους η μέθοδος περνά συνήθως για σοφία και γνώση. Αλλά σε μένα μοιάζει μεγαλύτερη ατιμία από τα λάθη στους λογαριασμούς ενός χρέους και η απάτη μεγαλύτερη, όσο η αλήθεια έχει μεγαλύτερη αξία και βάρος από το χρέμμα».⁴⁶

Όσοι λοιπόν επιζητούν να παραπλανήσουν απ' ενός αποκρύπτουν στοιχεία που δεν τους εξυπηρετούν, (όπως, ενδεχομένως, την ιδιότητα της Δρος Κουήν ή της εταιρείας *Good Vibrations*), απ' ετέρου τυλίγουν τη σκέψη τους με ένα «παράξενο και ανεξήγητο δίχτυ περίπλοκων λέξεων, και προκαλούν τον θαυμασμό των άλλων με ακατανόητους όρους, τους καταλληλότερους να δημιουργούν δέος, επειδή δεν τους καταλάβαινε κανείς».⁴⁷

Για τον Λοκ, συνέπεια αυτού του προμελετημένου εγχειρήματος είναι ότι «αυτή η τεχνουργημένη άγνοια και η πολυμαθής ασυναρτησία κυριάρχησαν τρομακτικά [...] από το συμφέρον και την τέχνη εκείνων οι οποίοι δεν βρήκαν ευκολότερο τρόπο στο πεδίο αυτό της αυθεντίας και κυριαρχίας που είχαν κατακτήσει, παρά να ψυχαγωγούν ανθρώπους της εργασίας και αδαείς με εντυπωσιακές λέξεις, ή να απασχολούν τους αφελείς και αργόσχολους σε περίπλοκες διαμάχες, γύρω από ακατανόητους όρους, και να τους κρατούν διαρκώς δέσμους στον ατελείωτο αυτό λαβύρινθο».⁴⁸

Ακριβώς, επειδή, όπως επισημαίνει, ο καλύτερος τρόπος για να αποσπάσεις αποδοχή ή να υπερασπιστείς παράδοξα δόγματα είναι «να τα κρατάς τριγυρισμένα από λεγώνες σκοτεινών, αμφίβολων και αόριστων λέξεων [...] Επειδή το ψέμα δεν είναι αποδεκτό στο μυαλό των ανθρώπων, δεν υπάρχει άλλη άμυνα για το παράλογο, παρά το σκοτάδι».⁴⁹

Η ανάδειξη της δεινής συνέπειας που έχει για την κοινωνία η διάχυση παραπλανητικών αντιλήψεων δεν χρειάστηκε να περιμένει τον ακαδημαϊκό μεταμοντερνισμό. Τη φώτισαν διαχρονικά

τα έργα κορυφαίων φιλοσόφων από τον Πλάτωνα έως τον Σοπενχάουερ. Ίσως, όμως, η ακριβέστερη διατύπωση να ανήκει και πάλι στον Λοκ. Ο συγγραφέας του *Δοκιμίου για την ανθρώπινη νόηση* γράφει στα 1680: «Ενώ αμαθείς άνθρωποι μπορούσαν να καταλάβουν αρκετά καλά τις λέξεις *άσπρο* και *μαύρο* και είχαν σταθερή αντίληψη της σημασίας αυτών των λέξεων, βρέθηκαν φιλόσοφοι *λεπτοουργοί*, που είχαν αρκετές γνώσεις, έτσι ώστε να αποδείξουν ότι το *χιόνι* ήταν *μαύρο*. Δηλαδή ότι το *άσπρο* ήταν *μαύρο* και το *μαύρο* ήταν *άσπρο*».⁵⁰

Παραδοξολογίες κενές νοήματος, όπως η *Σεξουαλικότητα στον ατομικό κόσμο* του Ζίζεκ, που αναδίδουν τεχνουργημένη άγνοια και πολυμαθή ασυναρτησία, εμφανίζονται στον δημόσιο χώρο ως νέες αλήθειες. Και όποιος δεν βλέπει τη σωστή «αλήθεια», η οποία, άμα τη εμφανίσει, υπερβαίνει τις «αλήθειες» των άλλων, που κατατάσσονται στις «αυθαίρετες κοινωνικές κατασκευές», καταδικάζεται αυτόχρονα ως *νεοφιλελεύθερος*, *ρατσιστής* ή *φασίστας*. Παρ' ότι αυτές οι «νέες αλήθειες» βασίζονται όχι μόνο στην παραπλάνηση, αλλά και στην αξιοποίηση θέσεων και επιχειρημάτων οπαδών της δυϊστικής παγανιστικής θρησκείας — *Wicca* — που ιδρύθηκε το 1954. Άραγε τι είναι εκείνο που χωρίζει τις αντιλήψεις των οπαδών της από εκείνες των οπαδών θεωριών συνωμοσίας — όπως η *Qanon*, του κερασφόρου εισβολέα στο Καπιτώλιο, τον Ιανουάριο του 2021; Πόσο διαφορετικό είναι το λογικό τους υπόβαθρο; Γιατί οι πρώτες κρίνονται άξιες προς φιλοσοφική αξιοποίηση, ενώ οι δεύτερες λοιδορούνται; Εκτός από το ιδεολογικό πρόσημο, υπάρχει άλλο ποιοτικό γνώρισμα που να διακρίνει τις δύο «αφηγήσεις»; Γίνεται κατανοητό ότι η διατυμπανιζόμενη ως «νέα αλήθεια» δεν είναι εκείνη που επιλέγεται να υποστηριχθεί, επειδή σε αυτήν οδηγεί ένας νέος ανώτερος συλλογισμός: είναι εκείνη που επιλέγεται ως τέτοια, μόνο και μόνο επειδή εξυπηρετεί ιδιοτελές πολιτικό συμφέρον.⁵¹

Ο «φιλόσοφος» που στρατεύεται σε αυτήν την αντίληψη εγκαταλείπει το αίτημα αναζήτησης της αλήθειας. Αρνείται τον ορθό λόγο και αποδεσμεύεται κατά το δοκούν από την εξέταση εμπειρικών δεδομένων. Μετατρέπεται σε ιδεολογικό υπάλληλο, μύστη ή αγκιτάτορα παραλλασουσών αληθειών. Ταυτόχρονα, παραμένει διά παντός στο απυρόβλητο της κριτικής, αφού την εξουδετερώνει *a priori* κεραυνοβολώντας την ως παρωχημένο «λογοκεντρισμό». Αυτός ο παραλογισμός έχει διαποτίσει την κοινωνία σε τέτοιο βάθος, ώστε η επισήμανση της ένδειας των ιδεολογικών υπαλλήλων που τόν υπηρετούν προκαλεί την ίδια έκπληξη με αυτήν της γύμνιας του βασιλιά στην κλασική «αφήγηση» του Χανς-Κρίστιαν Άντερσεν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. John Dunn, *Λοκ*, μτφρ. Γιώργος Ν. Πολίτης (Ελληνικά Γράμματα, 2006), 117, παρὰ Τζων Λοκ, *The Correspondence of John Locke*, τόμ. VI, επ. E. S. de Beer (Clarendon Press, 1976), 294-5.
2. A. J. Ayer, “Novelist-Philosophers V—Jean-Paul Sartre,” *Horizon* (1945): 101-110.
3. Gerald. A. Cohen, “Why One Kind of Bullshit Flourishes in France,” στο idem, *Finding Oneself in the Other* (Princeton University Press, 2012), 114.
4. Marc Lilla, *The Reckless Mind. Intellectuals in Politics* (New York Review of Books, 2016), 163.
5. Κορνήλιος Καστοριάδης, “Από την ξύλινη στην καουτσουκένια γλώσσα,” στο idem, *Η γαλλική κοινωνία*, μτφρ. Μπάμπης Λυκούδης (Ύψιλον, 1986), 217-231 Κορνήλιου Καστοριάδη, «Από την ξύλινη στην καουτσουκένια γλώσσα», idem, *Η γαλλική κοινωνία*, μτφρ. Μπάμπης Λυκούδης, Ύψιλον, Αθήνα, 1986, σσ. 217-231.
6. Καστοριάδης, “Από την ξύλινη στην καουτσουκένια γλώσσα,” 172.
7. Κορνήλιος Καστοριάδης, “Οι σαλιμπάγκοι,” στο idem, *Η γαλλική κοινωνία*, 167-168.
8. Barack Obama, *Γη της Επαγγελίας*, μτφρ. Χρύσα Φραγκιαδάκη και Μάνος Τζιρίτας (Athens Bookstore Publications, 2020), 192.
9. Ernesto Laclau, *On Populist Reason* (Verso, 2005), passim.
10. Roger Scruton, *Τρελοί, τσαφλατάνοι, ταραχοποιοί. Διανοούμενοι της νέας αριστεράς*, μτφρ. Άννα Δαμιανίδη (Επίκεντρο, 2018), 221.
11. Herbert Marcuse, *Έρως και πολιτισμός* (Κάλβος, 1981), 13.
12. Marcuse, *Έρως και πολιτισμός*, 201.

13. Marcuse, *Έρως και πολιτισμός*, 57.
14. Marcuse, *Έρως και πολιτισμός*, 58.
15. Reay Tannahil, *Ιστορία των σεξουαλικών ηθών* (Π. Τραυλός, 1998), 217.
16. Tannahil, *Ιστορία των σεξουαλικών ηθών*, 198.
17. Πλάτων, *Γοργίας*, 483b και εζ., στο *Platonis Opera*, 5 τ., επ. John Burnet (Clarendon Press, 1922).
18. Δημήτρης Ν. Λαμπρέλλης, “Επίμετρο,” στο *Βασικά κείμενα φιλοσοφίας, Marcuse-Negri-Nietzsche-Robespierre* (Παπαζήση, 2013), 128. Βλ. Δημήτρης Ν. Λαμπρέλλης, *Το υποκείμενο της δύναμης, Καλλιελής, Nietzsche, Negri* (Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, 2007), 17-33.
19. Slavoj Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” στο idem, *Βία, Έξι λοξοί στοχασμοί* (Scripta, 2009), 43.
20. Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 43.
21. Κάρολ Κουήν, παρά Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 43.
22. Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 44.
23. [https://en.wikipedia.org/wiki/Good_Vibrations_\(sex_shop\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Good_Vibrations_(sex_shop))
24. https://en.wikipedia.org/wiki/Institute_for_Advanced_Study_of_Human_Sexuality#cite_note-9 και <https://iashs.org/>
25. https://en.wikipedia.org/wiki/Carol_Queen
26. Βλ. Philip Heselton, *Witchfather: A Life of Gerald Gardner. Vol 2: From Witch Cult to Wicca* (Thoth, 2012), 517-520 και Doreen Valiente, *The Rebirth of Witchcraft* (Robert Hale, 2007), 41-42.
27. Εκτός από τους ιδρυτές της θρησκείας της Δρος Κουήν, ο Κράουλου είναι γνωστός και για την επιρροή του σε καλλιτέχνες όπως ο Όζζυ Όσμπορν, βλ. ενδεικτικά: Ozzy Osbourne, *Mr Crowley*, Blizzard of Ozz, 1981.
28. Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 44.
29. Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 45.
30. Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 44.
31. Παρά Scruton, *Τρελοί, τσαρλατάνοι, παραχοποιοί. Διανοούμενοι της νέας αριστεράς*, 272.
32. Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 47.
33. Αλαίν Μπαντιού, “Η Ευρώπη χρειάζεται ηγέτες όπως ο Ντε Γκιωλ,” συνέντευξη στην Αλεξία Κεφάλια, *Καθημερινή*, <http://www.kathimerini.gr/751749/article/proswpa/geyma-me-thn-k/alen-mpantioy-h-cyrwph--xreiazetai-hgetes-orws-o-nte-gkwl>.
34. Slavoj Zizek, *Το υψιλό αντικείμενο της ιδεολογίας* (Scripta, 2006), 145.
35. Richard Webster, “The Cult of Lacan: Freud, Lacan and the mirror-stage”, 1994, richardwebster.net.
36. Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 48. Η παρατήρηση που τίθεται εντός εισαγωγικών ανήκει στον Μπαντιού. Πρβλ. Alain Badiou, *Logique des mondes. L'être et l'événement*, 2 (Seuil, 1988), 443.
37. Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 48.
38. Scruton, *Τρελοί, τσαρλατάνοι, παραχοποιοί. Διανοούμενοι της νέας αριστεράς*, 220.
39. Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 49.
40. Zizek, “Σεξουαλικότητα στον ατονικό κόσμο,” 49.
41. Ενδεικτικά “Μια συζήτηση με τον Σλάβοι Ζίτσεκ και τον Κώστα Δουζίνα: Η Ευρώπη και η αριστερά μπροστά στην κρίση,” 9/1/2011, http://tsalapati.blogspot.gr/2011/01/blog-post_09.html και “[ο Χέφνερ ήταν]... ένας κάφρος σεξιστής με γραβάτα, ένας προβλέψιμος απρόβλεπτος με την ισχύ του να του εξασφαλίζει ατομικές ελευθερίες, γυναίκες και ακόμη περισσότερη ισχύ. Ένας Ντόναλντ Τραμπ με καλύτερο κούρεμα... ένας επιχρυσωμένος νταβατζής, φασκιωμένος σε μια ρόμπα”. Θωμάς Τσαλαπατής, “Νεκρά κουνέλια στην αγορά του κρέατος: ο θάνατος του Χιου Χέφνερ,” *Εφημερίδα των Συντακτών*, <http://www.efsyn.gr/arthro/nekra-koynelia-stin-agera-toy-kreatos-o-thanatos-toy-hiyo-hefner>
42. Πριν από την εφαρμογή του *Δεύτερου Πενταετούς Πλάνου* (1933-1938), ο πληθυσμός της Ε.Σ.Σ.Δ. άγγιζε τα 180.7 εκατομμύρια. Το 1937 ο επίσημος αριθμός ήταν μειωμένος κατά 16.7 εκατομμύρια, βλ. Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes: A History of the World, 1914-1991* (Time Warner Books, 2002), 393. Υποστηρίζονται πολλές διαφορετικές εκτιμήσεις περί του μεγέθους των μαζικών εκκαθαρίσεων της περιόδου. Βλ. ενδεικτικά: Robert Conquest, *The Great Terror* (Pimlico, 2008), Stephen Kotkin, *Stalin-Paradoxes of Power 1878-1928* (Penguin, 2014), παρά Γιώργος Ν. Πολίτης - Βασίλης Τσακίρογλου, “Το απόλυτο του θανάτου και ο κλονισμός του: Οι εκδοχές Ορφέα και Στάλιν,” *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση* τόμος 41, τεύχος 121 (2024): 114-133.
43. Βλ. ενδεικτικά Lisa Duggan-Nan D. Hunter, *Sex wars: sexual dissent and political culture* (Routledge, 1995).
44. Lilla, *The Reckless Mind. Intellectuals in Politics*, 174.
45. Βλ. Κορνήλιος Καστοριάδης, “Εισαγωγή στην θεωρία των κοινωνικών επιστημών,” *Αρχαίον Κοινωνιολογίας και Ηθικής* 2 (1944), περιέχεται στο idem, *Πρώτες δοκιμές* (Υψίλον, 1988), 24-29.
46. Τα παραθέματα προέρχονται από το John Locke, “Chapter X, Of the Abuse of Words,” στο idem, *An Essay Concerning Human Understanding* (Oxford University Press, 2008, [1690]). Ακολουθείται εδώ η απόδοσή τους στα ελληνικά στο John Locke, *Περί κακοποίησης των λέξεων*, μτφρ. Άννα Δαμανιδή (Παπαδόπουλος, 2017), 43- 44.
47. Locke, *Περί κακοποίησης των λέξεων*, 46.
48. Locke, *Περί κακοποίησης των λέξεων*, 47.
49. Locke, *Περί κακοποίησης των λέξεων*, 47.

50. «Κατάφεραν δηλαδή να καταστρέψουν τα εργαλεία και τα μέσα του λόγου και τον διάλογο, της εκπαίδευσης και της κοινωνίας, ενώ η μεγάλη τους *λεπτουργική* τέχνη δεν έκανε άλλο από το να περιπλέξει και να μπερδέψει τη σημασία των λέξεων, κι έτσι να κάνει τη γλώσσα λιγότερο χρήσιμη απ' όσο την καθιστούν τα αληθινά της μειονεκτήματα, ένα δώρο το οποίο οι αγράμματοι δεν κατόρθωσαν να της κάνουν». Locke, *Περί κακοποίησης των λέξεων*, 48.

51. Δηλωτικό της τροπής που έχει πάρει ο δημόσιος λόγος, στο διάστημα που μεσολάβησε από τη δημοσίευση των συγκεκριμένων σκέψεων του Ζίζεκ, είναι το γεγονός ότι, σήμερα, ο ίδιος τάσσεται προς υπεράσπιση ενός στοιχειώδους επιπέδου ορθολογισμού, επισημαίνοντας τον παραλογισμό της *ακρωτικής* *κουλτούρας* και των παραφυάδων της: «*Η ακρωτική κουλτούρα* μιλά για διαφορετικότητα και συμπερίληψη, ενώ επιδεικνύει στάση ακραίου αποκλεισμού». Βλ. Slavoj Zizek, "Saying, Keeping Silent & Showing," *Philosophy Now* 159 (12/2023 - 11/2024): 28.